

Вертолетн авиац

Вертолетин ах конструктор М. Л. Милин кабинетд төмр хаалгын электрификатормуд болн легчикүд баяцхалла. Стол деер схемс болн черетжмүд делгата баяцхалла. Станцс хоорнд контактн сетин төмр-бетонас кесн тулгуц тавлгынд вертолет олзлхин тускар күүндвр болджала. Ода эн бахис аца өргдг кранмудар тавгднэ Монтажникүд, диспетчер станцс хоорнд поездмүд йовдгиг зогсагьад, теднд кбдлмш кех эв-аргь өгхиг күлацханна.

Электрификатормудин сурврар, конструктормуд аца өргдг кранмудин орчд, винт дживртэ машид олзлдж болхиг батлджах то-диг кецхав. Тер цагт поездмүдиг зогсагьад керг уга, болд магистральмудиг монтажникүд кесг холван түргар электрифицировать кедж чадджана.

Эн медмжән уга йовдл биш. Олн амтнэ эдлахуд вертолетиг олзлгьв улм өрцжэд йовна. Даянә хөөдк джилмүдт, мана орн-нутгт винт дживртэ машид түрүн болдж олар гарч ирхлә, конструктормуд бийснь чигн, теднд ним ик зүсн-зүүл кбдлмш олдж гидж меджән уга болх.

Арктикт түрүн болдж «МИ-4» гидг вертолет үзгддг ирснь мини тодлврт орна. Эн 1954 джилин хаврар билә. Бидн нег баг полярникүдлә, шинькән оборудовать кесн «Северный полюс-4» гидг научн дрейфующ станцин өөр, көвәгьас долан зун километрт мөсн деер баялвдн. Вертолет нисдг ирхиг арән тесдг күләджавдн. Вертолетиг ардаснь «АН-2» гидг самолет дахдж йовдж. Теднә хурдн нислгьнь адл билә. Эн машид бүрн-бүтн, Чукоткин көвәд күрәд, терүнәсн дрейфующ станцур нисхәр баяцхадж.

Генткн цуг Арктикәр зәнът гарв: ань аньндж йовсн чукчнриг дала тал мөсн урсахд авч йовсиг, вертолет харсдг авч. Терүнә хөөн дрейфующ станцур өврәннь машигьарн нисдг ирсн легчикүдәс эн йовдлин тускар тодрхагьар медвдн. Аш сүүлдн, деерән амтстә мөсн дакдж эс үзгдтл, «МИ-4» көвәгьас кесг дакдж нисдг гарч. Тер мөсн, нам деернь машин буудж чадшго дүнъгә бичкн баядг. Тигхлә легчикүд деесн дөрә хайдг өгч, терүтарнь тер амтс давшдг гарч. Легчикүд тедниг герүрнь авч ирәд, машигьән колхозин поселкд буулгьдг.

Тигхд эн машин ик өврмдг болсн. Ода болхла, вертолетин авиацин гоод, эн өвәрц машид, түрдж йовсн амтнд дөнъгән күртәд, тедниг түрмишгәснь гетлгәд баясн йовдлмуд дала. Көк тенъгсд болн талдан чигн тенъгсмүдт мөсн тасрад авч одсн загьсчнриг, уулд галв-шуургьнла харгьсн альпинистриг вертолет харсдг авсн кесг йовдлмуд баянә. Винт дживртэ машид шулугьар эмчнр дудж авч ирнә, самолетмуд суудж чадш уга селәдәс гемтә улсиг зөөдг гаргьна. Усн авлгьна аюлла харгьсн улсиг зөөдг гаргьхд вертолет агьу ик дөнъгән күргнә. Даран-даранднь нисдг ирәд амт зөөнә, тедниг зәрмдән герин ора деерәс авна, усн эргүләд бүсләд авчкн амтст хот-хол авч ирнә. Иим баядлгәгьар, түрүн ишкдләсн авн, винт дживртә багь авиац бийән үзүлв.

Мана орн-нутгт кесг зүсн вертолетмуд баянә. Н. И. Камов гидг конструкторин кесн, хамгин гиигн болн бичкн вертолет грузовикин кузов дотр буудж чадна. Болв, үлгүрнь, «нисдг вагонла» адл, А. С. Яковлев гидг конструкторин кесн, хойр винтә вертолет бас баянә.

Техническ научсин доктор Михаил Леонтьевич Милин толгьалджах конструкторск бюро вертолет келгьнд ик билгтәгьар кбдлжәнә. Терүнә гардвртагьар, түрүн болдж олар гаргьснь — «МИ-1» гидг вертолет. Терүнә дару «МИ-1» гидгәс хойр холван гар ик баяртә болн күчтә «МИ-4» гидг машин кегдв. Аш сүүлдн, күчтә хойр двигательтә, винт дживртә агьу ик «МИ-6» гарч ирв. Эн машигьар ссветск легчикүд нарт делкәд кесг рекордмуд тогтав. «МИ-6» 2 километр өндрт 12 тоннас үлү аца авч гарв. Шидрхн эн машин 100 километр маршрутд часдан дундин нислгьарн 270 километр кев. Иим хурднар нарт делкәд нег чигн вертолет нисәд уга.

Мана орн-нутгт винт дживртә машид ганцхн зеткр болсн цагт, амт харсдг авхд олзлгдхш, тедн олн амтнә эдлахуд алык болвчн халхдн, олн зүсн керг-үүлдн улм өргнәр олзлгдн. Агьарин хаалгьд вертолет— энъгдән олзлгдгт ик чинртә көлгн болджана. Эн джил түрүн болдж Хар тенъгсин көвәд, Кавказд болн Крымд

амт зөөдг вертолетн хаалгь секгдв. Курортин цагин туршарт «МИ-4» гидг машид зун минъгь шаху амт зөөв. Шидрхн Узбекистанд, амт зөөдг рейс эклв. Энд түрүн линий Ташкентиг, балгьснас 120 километрт баясн курортла залгьлдулджана.

Кремльд «МИ-4» гидг вертолет халджагьад үр Н. С. Хрущев, ик-ик санатормуд баясн газрмудар вертолет буудг площадкс кех кергтә гидж заала. Тер площадк деер, болм дүнъгә амтс цуглрхла, тедн вертолет дуудж авад, шулугьар аэродромур нисдг ирәд, самолетд суудж чадджана.

Крымин өмн көвәд, санатормудин хаджуд, вертолетмуд буух арвн тавн баярн ода темдгдг авгдсн баянә. Курортд ирсн баг амтс кергтә цаглагьан вертолет дуудж чадджана. Ялтд центральн площадк болн вокзал төсхгдджана.

Вертолетмуд-тосхачнрин нөкднр болджана. Давсн зун, хотл балгьсна өөр, Москва—Харьков хоорнд ретрансляционн телевизионн линий тосххд 94 метр өбдән, нег-негнь тонн татдг төмр-бетонн плит-бүркә өргх кергтә болв. Эн даалгьвриг «МИ-4» гидг вертолет ик күцлгтәгьар күцәв. «Авиомонтаж» ахр цагин болзгт дуусгдв.

Баракумин өр аджглачнр — геологуд улм өргәр вертолетмуд олзлджана. Эн машид аэро запасн анъгс, хот-хол зөөцханә. Уулта газрмудар, тайга дотр вертолет газрин зөөр олхиг түргдүлнә, геологудин күч-көлсиг гиигрүлнә.

Винт дживртә машид селәнә эдлахуд чигн бийән хамгин сән халхаснь үзүлв. «МИ-1» гидг баахн вертолет уулин беләр баясн садмудт, виноградиникудт химическ эм цацхд ик үнтә. Суулгьсн моддудт эм цацлгьнд нег машин, дамшлтар авад халәхлә, хойр зу шаху көдлмшчин гиигн биш күч-көлсиг сольна. Тигхләрн, энүнә кесн көдлмш дегд өбдән чинртә: винтәснь гарсн агьар модна хамтхасиг чичрүләд, эмиг түнъг күртлнь күргнә. Вертолетмуд, тер мет, зер-земшин культурин хортдудла, таранд харш болдг өвсиг уга кехд болн нань чигн халхла ноолда кехд олзлгднә.

Ик биш, арвн вертолетмуд мал өскәчнрт дөнъ болхмн. Улгүрнь, Казахстанд тедн зоотехникүдиг мал харүлдг өргн теегин хамгин холд баях газрур шулугьар күргдг чадджана. Эн машид хөөнә отармуд халәхиг гиигрүлнә.

Ода конструктормуд вертолетмудин коммерческ аца авлгьинь икдүлхәр, теднә арвн болдгинь өбдлүлхәр, йовдлинь түргдүлхәр болн нань чигн халхинь ясулхар цааранднь көдлмш кеджәнә. Ирх цагт олн амтнә эдлахуд винт дживртә машид олзлх ик эв-аргь учрджана.

В. ВАВИЛОВ.